

ПРЕДГОВОР

Благодарен съм на съдбата – познавах Андрей. Познавах го само три години – годините след „Развигор“. Струва ми се, че бяха най-важните за него. Може би защото бяха последните. Или може би защото аз само тези три години го познавах...

Ние никога не сме работили заедно. Ние се познавахме, за да не работим. Тоест – за да споделяме свободното си време: хобитата, ските и гъбите, книгите и филмите, вината, неизбежните по тези земи мезета.

Официална среща с Луканов съм имал само една, преди да се познаваме – в точно изчислим ден от врящото политическо лято на 1991 година. Тогавашните красиви и умни – досущ като днешните, бутаха правителството му. Той поръча изследване. Случи се така, че аз трябваше да му занеса резултатите в Министерския съвет. Погледна разпечатката с цифри, за секунди се ориентира в данните и въздъхна. „Ще ги публикувате, нали?“ Въпросът бе излишен и той го знаеше, затова не дочака отговор. „Мога ли да помоля за една услуга? Само да забавите публикацията с 24 часа?“

След 24 часа разбрах защо – Андрей Луканов подаде оставка като министър-председател.

Професията ми ме е срещала с всички наши министър-председатели и с много европейски, и не само. Знам как те реагират на лоши данни по отношение на тях от страна на общественото мнение. Не им е приятно и ги разбирам. Човешко е човек да си помисли – а тези социолози всъщност не са ли... То всъщност тези данни как се получават... А кой поръчва музиката... Веднага става ясно кой всъщност е мъж, доколко е мъж и така нататък. И ако трябва да класирам десетките министър-председатели, с които съм се срещал, без да искам да обидя някого, с чисто сърце мога да кажа: Андрей Луканов беше мъж. Истински мъж без уговорки, неподвластен на оправдано огромното му его.

По произход с Андрей сме преки противоположности: при него до десето коляно – само комунисти, при мен до десето коляно – нито един.

Може би затова общуването ни бе постоянен спор, но без грам дръзга или сблъсък. И ми се струва, че Андрей се промени за тези три години. Не заради мен. А заради живота: заради политическия живот в периода 1993–1996 г. Ще се опитам да поясня по-нататък.

Три са безспорните заслуги на Андрей пред българската история: легитимното сваляне на Живков, мирният преход (кръглата маса) и отстраняването на Жан Виденов (постмортем като резултат, но на практика факт към края на септември 1996 г.).

Три са и непростимите му грешки пред историята на България: непремереният удар по вътрешните служби за сигурност, отказът му да оглави демократичната опозиция и линията му за единство на БКП/БСП – т.е. несъстоялата се коренна социалдемокрация.

Ще започна с приноса му.

От дистанцията на времето превратът срещу Живков изглежда детска игра. Както вероятно и въстанието на Ивайло или Френската революция. Истината е, че онези неколцина, които се осмелиха да го извършат, категорично си бяха сложили главите в торбата – независимо от всички приказки за предрешеността на вътрешната политика от международното положение. Живков действително щеше един ден да си отиде, но този ден спокойно можеше да бъде, след като Луканов и Младенов са разстреляни. И най-вече Луканов – без неговата ръководна роля в този процес събитията в България биха били трагични. А той успя да извърши смяната по правилата, чрез гласуване на пленум. Излишно е да напомням как грозно свърши Чаушеску или какви бели причини Милошевич. И като се замисля и за множеството кървави преврати в Гърция и Турция, то обичайният, нормалният начин за преход на Балканите като че ли много рядко е цивилизован. Андрей взе целия риск и на 10 ноември 1989 г. записа България в групата на цивилизованите нации.

Мирният преход днес също изглежда като поетичен образ, като метафора едва ли не. Каква ти метафора – та ние бяхме на милиметри от кървава баня, от гражданска война с неизчислими последици. Андрей направи максималното за бързото стъпване на зараждащата се опозиция на крака, прояви нечувано търпение и упоритост да канализира процесите в нормално русло, създаде и проведе кръглата маса като инструмент за легитимация на новия политически опозиционен елит, но и като инструмент за обучение в многопартийност на собствените си другари. Той застана в средата на това най-жестоко менгеме „чужди-свои“ и е

трудно да се прецени коя от двете страни натягаше ръчката на сплескването повече.

На взаимодействието между Луканов и Доган дължим етническият мир и успешният етнически модел в България. Повечето сериозни аналитико-разузнавателни центрове по онова време предричаха кървав сблъсък у нас и разпад на държавността заради „възродителния процес“, което бе напълно логично и оправдано като очакване и прогноза. Такава беше логиката на историята, но две личности – Андрей и Ахмед (Меди), преобърнаха тази логика.

Изборът на Жан Виденов бе плод на неразбирателство между двамата големи в червената партия по онова време – Лилев и Луканов. След неочакваната навън, но напълно закономерна вътре победа на червените през юни 1990 година Лилев поде курс за единство на партията на всяка цена. Този курс, който в някакъв смисъл е валиден и до днес, се оказва изключително печеливш за БСП и изключително неблагоприятен за България. Защото в крайна сметка затвърди зародилия се неизбежно след 10 ноември 1989 г. конфронтационен модел, прераснал в двуполносен и пречещ на развитието на страната чак до 2001 година. Луканов прояви колебание в онзи период, той бе разкъсван вътрешно от чувството си за партийна дисциплина и родова принадлежност, от една страна, и, от друга – от осъзнатата необходимост за изграждане на социалдемократическа партия. Той постъпи честно по отношение на личната си история и недалновидно по отношение на историята на България. В периода 1995–1996 г. той прекрасно осъзнаваше тази си грешка и направи всичко необходимо да я коригира. Затова го и убиха, не му позволиха. Той поведе неотразима атака не толкова по Жан Виденов лично, а по обкръжилите го и на практика управляващи скрито „мерзавци“ в партията, както Андрей без колебание ги наричаше и посочваше дори поименно. Речта му на пленума през март 1996 г. е безспорен документ в това отношение. Андрей можеше да нанесе решаващ удар още тогава и да премахне мерзавците от управлението. Но не го направи от чувство за отговорност: сваля ги, добре, и какво ще последва? Хаос, безпътница и връщане на власт на същите мерзавци, само че сръчно пребоядисали се в синьо. Затова на него му трябваше лятото на 1996 година, за да сглоби немерзавско управление и да го съгласува с така наречения геополитически фактор. Защото Андрей вече бе направил стратегическа грешка със същия фактор през 1990 г. (по-долу ще поясня) и не искаше да я повтаря.

Най-дълбокият смисъл на политическата дейност на Андрей Луканов след 10 ноември 1989 г. бе широкото коалиционно управление, така наречената в Европа голяма коалиция. Защото това бе за България тогава единствената ефективна политическа форма. Кръглата маса за него бе прелюдия към коалиционно управление с БСП в малцинство. Изборите обаче категорично изведоха партията му напред и коалиция не бе възможна. Андрей до последно опитваше и опитваше, докато бе принуден да направи най-нежеланото за него – самостоятелен червен кабинет. По-късно с Димитър Попов той успя да състави широка коалиция и обективният поглед назад сочи, че именно тя започна широкомащабните реформи и постигна огромен резултат само за броени месеци. Колко прав е бил Андрей да настоява за такава коалиция стана видно от едногодишното управление на Филип Димитров, което остана в историята като ликвидация на българското земеделие, скъсване на изключително изгодните и съществени за икономиката ни отношения с арабския свят (той отиде специално до Голанските възвишения, символични за арабите) и сериозно отстъпление от правилата на демокрацията. Правителството на Беров, създадено с помощта на Луканов, по същество също бе коалиционно, само че с ДПС. И бе също така успешно. Всъщност неуспешни правителства в България май са само еднопартийните – на Димитров, на Жан Виденов и първият кабинет на Борисов.

В началото на есента на 1996 г. Андрей постигна съгласие с така наречения геополитически фактор за сваляне на Жан Виденов от власт и за създаването на широко коалиционно правителство. Той трескаво подготвяше всичко това, обсъждаше имена за коалиционен министър-председател, времето не му стигаше и затова отложи с едни фатални десет дни заминаването си за Вашингтон. Да, на 1 октомври той трябваше да бъде там, отложи пътуването за 10 октомври. (На 2-ри го убиха.) Официалният повод за визитата му, както почти винаги се прави, бе покана от института „Уилсън“. Но той отиваше не за лекции и семинари, а за важни политически срещи на високо равнище, институтът неслучайно е в така наречения Федерален триъгълник на Вашингтон. А на връщане, каза ми той, ще спра за ден-два и в Европа, защото без Европа не може. Ще мина да видя във Виена и непотопяемия Чарли (Карл Блеха, крупен политик от екипа на Бруно Крайски, бивш вътрешен министър, „вечен“ председател на Дружеството за приятелство с България).